

technologie by se podle tvrzení autorů měla od 9. století uplatňovat výhradně při výrobě nožů. Při popisu sídelních struktur je kladen velký důraz na výsledky toponomastického bádání a z něj vycházející teorie o služební organizaci (s. 245, 349). Je třeba litovat, že pozornosti autorů unikla obsáhlá pasáž z monografie Jana Klápště *Proměna českých zemí ve středověku* (s. 296–310), stejně jako konferenční sborníky *Internationale Tagungen in Mikulčice VI a VII*, kde najdeme řadu článků věnovaných právě sídelním strukturám a aglomeracím raně středověkých hradišť. Zvláštní pozornost byla věnována výrobě a zpracování skla (s. 343–346) a zejména pak nálezu interpretovanému M. Beranovou jako sklářská pec z lokality Poděbrady – U Radiostanice. Rozsáhlá diskuse, která byla nad touto problematikou vedena na stránkách *Archeologických rozhledů* v letech 2000–2001, zůstává reflektována pouze jedinou větou bez dostatečné argumentace.

Anotovaná publikace odráží metodické přístupy a závěry založené na poznacích získaných převážně v 70. a 80. letech minulého století, tedy v období, které bylo poznamenáno izolací od významné části tehdejšího odborného světa. Tato mezera zůstala nezaplněna, o čemž svědčí i seznam citované literatury, v němž se objevuje jen osm prací zahraničních autorů publikovaných po roce 1990. Knihu je proto třeba chápat především jako vyrovnání dlouholetého dluhu vůči generaci badatelů, z nichž se řada vydání syntézy raně středověkého archeologického bádání nedožila. Výsledky výzkumu posledních dvaceti let se v publikaci odráží značně nerovnoměrně a neuspořádaně, a z těchto důvodů jí lze jen velmi těžko doporučit jako příručku pro studenty archeologie nebo jako zdroj informací o aktuálním stavu bádání. Práce tak zůstává především svědeckvím o době svého vzniku a je třeba litovat, že k jejímu vydání na počátku 90. let nedošlo.

JAN MAŘÍK

Bořivoj NECHVÁTAL et al., *Rotunda sv. Martina a bazilika sv. Vavřince na Vyšehradě. Archeologický výzkum, Archeologický ústav AV ČR, Praha 2009*

432 s., ISBN 978-80-87365-23-6

Nová kniha Bořivoje Nechvátala se už podruhé vrací k jeho celoživotnímu dílu, archeologickému výzkumu Vyšehradu. Po důkladném zpracování stavebního vývoje kapitulního kostela sv. Petra a Pavla (2004) se tentokrát zabývá výsledky dlouholetých archeologických výzkumů rotundy sv. Martina a baziliky sv. Vavřince. Kniha je tematicky rozdělena do dvou nestejně obsáhlých bloků, věnovaných poznání obou sakrálních staveb. Po stručném úvodu, věnovaném přehledu nálezů na Vyšehradě od roku 1749 do současnosti, popisuje Nechvátal dějiny výzkumu rotundy sv. Martina a shrnuje jeho nejdůležitější výsledky z let 1924–1926. Době provedení prací odpovídá i textová a plánová dokumentace. Přestože řadu stratigrafických vztahů se podařilo rekonstruovat, výpovědní schopnosti dokumentace jsou značně omezené. V interiéru nebyly zachyceny žádné pozůstatky starších zdív a překvapivě chyběly i hroby. Hřbitov se nacházel především jižně, východně a severně od rotundy a rámcově byl datován do 11.–13. století. Bližší charakteristice jednotlivých hrobů však nebyla (v souladu s tehdejší praxí) věnována odpovídající pozornost. V závěru kapitoly se Nechvátal krátce vrací k diskusi o chronologii a účelu českých rotund, aniž by však mohl předložit nové argumenty. Vzhledem k tomu, že v okolí rotundy proběhly radikální terénní úpravy a samotná stavba byla výrazně upravena při rekonstrukcích na konci 19. a počátku 20. století, zdá se, že možnost poznání této stavby je v podstatě vyčerpána.

Krátká kapitola Václava Rybaříka popisuje na základě dobových pramenů obnovu kaple v letech 1878–1880. Jan Zavřel analyzoval stavební kámen použitý v bazilice sv. Vavřince, tzv. románském mostě a rotundě sv. Martina. Všechny použité horniny mají podle něj podobné složení a pocházejí z blízkých lomů petřínsko-bělohorské pánve. Jedná se o stejný materiál, jaký je použit i v řadě dalších raně středověkých staveb v Praze. Vzhledem k šíři záběru kapitoly by snad bylo vhodnější její umístění v závěrečné části svazku.

V další stěžejní kapitole první části se Ladislav Varadzin pokouší o podrobný rozbor nálezové situace a analýzu dochovaného materiálu. Archeologické nálezy bohužel přímo nepřispívají k přesnější dataci rotundy. Počátky osídlení v okolí rotundy odráží výskyt keramiky s kalichovitými okraji, v současnosti datovanými do období od 2. poloviny 10. do konce 11. století; nepřímě tak vyvrací starší názory, které uvažovaly o počátcích stavby v 1. polovině 10. století. V závěrečné kapitole prvního bloku analyzuje J. Zavřel struskovité nataveniny na několika keramických střepech, které dokládají blíže nespecifikovatelnou metalurgickou činnost v 11. a 12. století.

Druhá část publikace je věnována výzkumu baziliky sv. Vavřince, jí předcházející stavbě a pohřbívání a dalším aktivitám v nejbližším okolí stavby. Původ a význam baziliky sv. Vavřince představují výrazný problém českého historického i uměleckohistorického bádání, a lze tedy jen uvítat publikaci primární dokumentace, spojené s touto mimořádnou stavbou. B. Nechvátal představuje dějiny archeologických výzkumů, z nichž nejvýznamnější odkryvy proběhly v letech 1903, 1924–1926, 1968–1971 a 1980. Popis a vysvětlení samotné terénní situace jsou překvapivě stručné. Význam této stavby by si nepochybně zasloužil mnohem více prostoru, místo toho se autor soustřeďuje spíše na souhrnný výklad. Jeho podstatné argumenty byly přitom již publikovány při řadě dřívějších příležitostí. Z hmotných nálezů je pozornost věnována pouze stručnému představení reliéfně zdobených dlaždic a tzv. keramickým hřebenáčům. Přitom odmítá alternativní výklad L. Varadzina, který je na základě polských analogií interpretuje jako zlomky stojanů na kuchyňské rožně. V závěru kapitoly je připojen soupis 13 hrobů z části pohřebiště prozkoumané v roce 1971. Přímo navazující text P. Stránské se zabývá antropologickým posouzením těchto hrobů. Zajímavostí jsou stopy sečných zranění na lebce muže z hrobu č. 5, která byla bezprostřední příčinou smrti.

V následující stati se vyjadřuje J. Zavřel ke složení pojiva ve zdivu torza předrománské stavby pod bazilikou sv. Vavřince. Pojivem byl prachovo-písčítý sediment, jenž tvořil součást geologického podloží v blízkém okolí. Pojivo neobsahovalo žádné stopy malty či vápna. Další kapitola je opět dílem L. Varadzina, který se věnuje rozboru terénní situace a nálezového

fondu. Pohled nezávislého specialisty, který se přímo nepodílel na terénním odkryvu, představuje nepochybně důležitý vklad do procesu poznání. Přesto se řada informací shoduje s textem B. Nechvátala a řada míst, na kterých by kritický názor byl nepochybně přínosem, jsou jen velmi stručně naznačena. K cenným částem patří zejména postřehy o podobě tzv. předrománské stavby křížové dispozice, která pravděpodobně nikdy nebyla dokončena v zamýšleném půdorysu. Připomenout je třeba i fakt, že torzo stavby neumožňuje spolehlivou rekonstrukci půdorysu a dosud publikované rekonstrukce jsou sice možnými, ale nikoliv jednoznačnými variantami. Následuje opět kapitola J. Zavřela o složení malt z baziliky sv. Vavřince a románskému mostu. Nelze se ubránit výtku, že soustředění textu tohoto autora na jednom místě by rozhodně přispělo ke snadnější orientaci v knize i v problému. Publikaci uzavírá velmi stručný rozbor zvířecích kostí od René Kyselého.

Všechny kapitoly jsou bohatě doplněny kresebnou i fotografickou dokumentací. Její zhodnocení by si však vyžádalo více prostoru, než je zde k dispozici. Lze pouze konstatovat, že části kresebné dokumentace jsou jen obtížně srozumitelné (např. nenavazují přiléhající hrany řezů), k čemuž přispívá i nevhodná grafická prezentace jednotlivých vrstev a různé číslování shodných kontextů na jednotlivých profilech. Část dokumentace se navíc v kapitolách psaných B. Nechvátalem a L. Varadzinem opakuje. Celkově však lze – i přes drobné výhrady k pojetí i obsahu textu – hodnotit knihu jako pozitivní počín, který nepochybně přispěje k výraznému posunu poznání úlohy Vyšehradu v českých dějinách. Zdůraznit je třeba i (bohužel stále nesamozřejmou) zodpovědnost B. Nechvátala, s jakou přistupuje k završení svého celoživotního díla.

MARTIN ČECHURA